

NOVES DADES PER A LA BIOGRAFIA DEL P. LLUCIÀ GALLISSÀ*

per Antoni PLADEVALL I ARUMÍ

Estat bibliogràfic actual sobre el P. Gallissà

La historiografia cultural catalana, admetem-ho, té encara avui pendent un deute gran amb el jesuïta vigatà Lluçia Gallissà i Costa (Vic, 1731-1810)¹. Perquè és ben poc, ben mirat, el que avui sabem d'aquest erudit set-centista particip de la Il·lustració, cosa que no obeeix sinó al coneixement insatisfactori que tenim del segle en què visqué, el XVIII. Més, conseqüència d'això, el poc que en sabem encara ens arriba sovint presumiblement desvirtuat per la llegenda, element indestriable de què van tocades les tant romàntiques com inexactes notícies biogràfiques que ens n'han pervingut del segle posterior, el XIX².

És amb un altre to, tanmateix, que parlem del nostre segle present. Car, si bé no ens ha dat ni esbossat l'estudi seriós que el P. Gallissà es mereix, no obstant això ha tendit a desmitificar una mica esparsament la seva figura, això és, a fer concretes tota una sèrie de vaguetats heretades del segle passat. En aquest sentit, cal destacar, de 1932, la traducció que féu al català Llorenç Riber de la seva famosa obra biogrà-

* Hem redactat aquest article en memòria del 175è aniversari de la seva mort, acomplert el passat 10 de novembre. Des d'aquí, agraïm les facilitats que hem rebut dels curadors de la Biblioteca Episcopal, especialment del conservador Mn. Miquel Gros, i de Ramon Ordeig, bon coneixedor de la Biblioteca.

1. Veg., a tall de bibliografia des de fa poc a l'abast del públic, M. SALARICH I TORRENTS-M. YLLA-CATALA I GENÍS, *Vigatans Il·lustres* («Osona a la butxaca» 5-6), Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic, 1983, pp. 75-80. Amb la pretensió més de compilar que no pas d'aportar noves dades, els autors del manual esbossen una biografia ràpida del P. Gallissà basada sobretot en unes quantes fonts anteriors.

2. Comptem, per ordre cronològic, amb la relació que ens donen F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona, imprenta de J. Verdager, 1836, pp. 269-270; J. SALARICH I VERDAGUER, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vich, Imp. de Soler Hermanos, 1854, pp. 194 i 203; i encara, a l'últim, J. GALO BARDES, *P. Luciano Gallissà i Costa, discurso biográfico*, Vich, Imp. Ramon Anglada, 1894, 40 pp. Aquestes són, que sapiguem, les úniques fonts bibliogràfiques de què disposem del segle XIX; altrament, cal lamentar el silenci d'un erudit com el canonge Ripoll en no preocupar-se'n ni mínimament en la seva col·lecció.

fica sobre Josep Finestres³, escrita en memòria elogiosa del seu gran mestre a la Universitat de Cervera, així com, de 1933-34, la publicació de l'epistolari del mateix Finestres a càrrec del P. Casanovas⁴. Altrament, de 1966 data l'estudi excel·lent del P. Batllori sobre el veritable fenomen cultural originat a Itàlia a partir de 1767 pels jesuïtes hispànics ex-claustrats, entre els quals s'hi compta, és clar, el P. Gallissà⁵.

Però aquestes fonts no són ni de bon tros suficients, i és molt el que queda per escatir. Per exemple, un dels reptes més enigmàtics a l'entorn d'aquest gran humanista i bibliotecari és encara avui el de saber on paren realment els seus llibres, biblioteca riquíssima que —sembla— portà cap a Vic tot tornant d'Itàlia i llegà a la Biblioteca Episcopal, però que res ara per ara ens prova que s'hi trobin.

Per això, en relació especialment a aquest tema i amb d'altres, aquest present article tot just ara encetat vol contribuir, amb algunes dades noves, a un més ajustat coneixement biogràfic del P. Gallissà. No pás més, que molt encara el silenci retindrà. Hem remenat molts papers a la Biblioteca Episcopal de Vic per tal de veure si aclaríem sobretot la procedència real dels llibres que constitueixen l'anomenat «llegat Veyan i Mola»⁶, i certament ens veiem amb cor de dir-hi alguna cosa de nou. Així mateix, hem tret profit llarg d'unes obres com les suara esmentades de Batllori i, sobretot, de Casanovas, la qual ens facilita, esparses, moltes notícies dels anys en què el P. Gallissà s'estigué a Cervera⁷.

Poques notícies de la infantesa i l'adolescència del noi Gallissà

Nat a Vic el 5 de desembre de 1731, els seus primers anys ens passen absolutament en silenci. El 1931, en escaure's el segon centenari del seu naixement, el canonge Collell tingué la gentilesa de transcriure'ns, a les pàgines de la «Gazeta de Vich», el text de la partida de naixement del nen Lluçia Gallissà i Costa, amb un petit comentari de sobre qui eren els seus pares⁸, i això és tot el que tenim.

3. Es troba editada dins I. CASANOVAS, *Josep Finestres. Estudis biogràfics* (Documents per a la història cultural de Catalunya en el segle XVIII a «Biblioteca Històrica», vol. VII), Biblioteca Balmes, Barcelona, 1932, pp. 255-395. Demem la notícia —en el volum no consta enlloc— que el seu traductor fou Llorenç Riber al P. Miquel Batllori («Gallissà i Costa, Lluçia», *Enciclopèdia Catalana*, VII, pàg. 788).

4. I. CASANOVAS, *Josep Finestres. Epistolari* (Documents per a la història cultural de Catalunya en el segle XVIII a «Biblioteca Històrica», vol. VIII-IX i —suplement a cura de M. Batllori— XVI), Biblioteca Balmes, Barcelona, 1933-69. Els anys 1933-34 és exclusivament el temps —i per això ve indicat en el text— en què aparegué de la mà de Casanovas.

5. M. BATLLORI, *La cultura hispano-italiana dels jesuïtes expulsos. Españoles. Hispanoamericanos. Filipinos. 1767-1814*, Ed. Gredos, Madrid, 1966, 698 pp.

6. Aquesta és la denominació amb què es coneix el fons de llibres que el bisbe Veyan i Mola llegà personalment a la seva mort a la Biblioteca Episcopal, bé que també sota el mateix nom se solen encabir aquells fons bibliogràfics que hi procurà en inaugurar-la el 1806; en el text ens referim a aquesta segona possibilitat.

7. De passada, aquest article, posat que fins al dia d'avui ningú no n'ha curat, vol ser també al seu torn una arplega més o menys exhaustiva de les fonts bibliogràfiques existents sobre el P. Gallissà, i que a través de les notes presents s'aniran dant al lector.

8. J. COLLELL, *Segon centenari del naixement de l'insigne jesuïta vigatà M.R.P. Lluçia Gallissà i Costa*, «Gazeta de Vich», any XXVIII, núm. 3966 (5 desembre 1931).

La notícia, llavors, immediatament primera que ens arriba és la del certamen extraordinari poètico-oratori, celebrat el juliol de 1745 al col·legi dels Jesuïtes, en què, ja adolescent, el noi Gallissà comença de bona hora a destacar per la seva imaginació i sensibilitat poètiques⁹. Sembla que en aquest certamen Gallissà recità diverses composicions en prosa i en vers en llatí, així com que presentà molt ben estudiada l'Eneida de Virgili per tal que el públic pogués demanar-li el que volgués¹⁰. A més a més, fou l'encarregat d'exalçar poèticament el conreu de les humanitats («letras humanas»), cosa que féu amb una tirada de més de 100 hexàmetres llatins.

Ultra això, quan encara no tenia els 15 anys, justament el 3 de setembre de 1746, el noi Gallissà entrava a la Companyia de Jesús a la província d'Aragó¹¹.

La Universitat de Cervera. El mestratge de Josep Finestres

Però ja no en sabem llastimosament res més, fins que, a la Universitat de Cervera, focus a la Catalunya del segle XVIII d'una refinada cultura humanista, no el trobem instal·lat el 1759 com a professor d'Humanitats¹². El P. Gallissà, a redós de Josep Finestres, la veritable ànima cerverina, serà dels qui més provarà el que realment fou l'escola set-centista catalana dita finestreniana, car n'és un dels seus deixebles més avantatjats, tothora llorejat pels seus grans coneixements culturals, especialment de les llengües clàssiques greco-llatines. I això aviat és dit, si reparem solament, amb Casanovas¹³ i, més tard, amb Riba¹⁴, que la represa cultural catalana del segle XIX es deu en bona part a aquest focus cerverí de mitjans segle XVIII.

9. J. GUDIOL, *Nota sobre el P. Gallissà*, «Gazeta Montanyesa», any V, núm. 420 (22 desembre 1909). Recull també aquesta notícia I. CASANOVAS, *Estudis...*, pàg. 81, on ens transcriu la portada del programa de la festa literària: *La Ingeniosa Ariadne. Certamen Oratorio-Poético en que harán alarde de su educación los Alumnos que cursan en las Escuelas de la Compañía de Jesús en la Ciudad de Vich, y lo consagran al Augusto Patrocinio de el Ilustrissimo y reverendissimo Senyor Don Manuel de Muñoz y Guil, su dignissimo Prelado, del Consejo de su Majestad, etc. Será Theatro la Iglesia de San Andrés de la misma Compañía de Jesús. Los días 13 y 14 del mes de Julio de 1745 a las tres de la tarde, Vic: por Pedro Morera Impresor y Librero.*

10. «excepto el libro quarto, que, por menos decente, no se construye en las escuelas de la Compañía», segons CASANOVAS, *Ibid.*, que copia del llibret, que tenia 28 planes.

11. SALARICH I TORRENTS, *Op. Cit.*, pàg. 75.

12. Ho devem a la carta núm. 665 de l'epistolari d'en J. Finestres. Escrita per aquest a Ignasi de Dou i de Bassols el 21 de juny d'aquest any, podem llegir-hi: «El P. Gallissà me dixo que estimava el recado que le di de tu parte, y que sin falta te escribiría como te lo tenía prometido, y me enviaría por la tarde su carta, pero ni ayer ni hoy lo ha hecho. Es algo flemático y no tiene los fuegos y prontitud del P. Pou» (CASANOVAS, II, pàg. 88).

13. *Estudis...*, pp. 1-215.

14. C. RIBA, «L'humanisme a Catalunya», publicat a REDUCCIONS, núms. 23-24, 1984, pp. 20-43, a cura de Segimon Serrallonga. Es tracta de la reproducció d'una conferència que Riba féu a diverses universitats europees a partir de 1951, en la qual —en ser al segle XVIII— destaca aquesta idea de la continuïtat de la tradició humanística: «El dia, doncs, que les circumstàncies duguessin un retorn a l'ús literari de la llengua vernaclea, el principi retòric clàssic havia d'operar des del primer moment en benefici d'ella» (pàg. 34).

El ja esmentat epistolari de Finestres és un testimoni directe, amarat de l'esperit científic-humanístic dels homes que es formaren al seu voltant, que ens permet resseguir el nom de Gallissà, i, per tant, tenir notícies seves d'aquells anys d'estada a Cervera, com a professor de Poesia i Retòrica, i més tard a la Seu d'Urgell, de Filosofia.

Així, doncs, sabem, per cartes de Finestres a Ignasi de Dou i de Bassols, que dins el mateix any 1759 Gallissà estava ocupat en l'edició d'uns textos grecs de Plutarc, Dionisi d'Halicarnàs, Apià i Dió, entre d'altres. En la publicació de l'opuscle, dirigida per Finestres i pensada segurament per a l'Universitat, hi intervenen, a més de Gallissà, també el P. Pons i el mateix Ignasi de Dou¹⁵. L'edició, però, en tot cas, és supervisada per Gallissà perquè «examina la dissertación con suma diligència, comprobando los textos y notando quanto le parece poderse mejorar»¹⁶. Altrament, sembla que el llibret fou intitulat *Liber commentarius* o bé *Liber singularis*¹⁷.

Són més d'una les reflexions que es desprenen d'aquest fet. Reparem, en primer lloc, com Cervera, un dia desèrtica de llibres i allunyada dels centres culturals abans vigents però aleshores prohibits, prova de fornir-se un fons bibliogràfic, i, per tant, fer l'indret més habitable culturalment. Segonament, que la impremta de Cervera pot editar textos originals grecs, cosa per la qual, mercès a Finestres, les seves premses tipogràfiques no tenien parió en cap més punt de Catalunya¹⁸. I tercerament; la mena d'autors catalogats, tots ells tardans i de categoria molt secundària, demostra, entre d'altres coses¹⁹, l'alta erudició dels seus antòlegs: perquè, posseïnt com devien posseir edicions dels autors clàssics més corrents, en presenten uns de categoria inferior no tan coneguts en el seu temps.

Ben aviat, la talla erudita del jove P. Gallissà deixa esbalaïts els seus companys, d'entre els quals Finestres mateix esdevé un dels seus més fervents admiradors, com ho proven diverses cartes escrites l'any 1760 a De Dou i de Bassols. Així, el dia 17 de gener, li confessa, de Gallissà, que «me tiene pasmado con lo mucho que sabe acerca la historia literaria»²⁰. Poc temps després, el 27 de febrer, li escriu: «El P. Gallissà, quien te resaluda, tiene el gusto tan delicado, que pocas obras le contentan»²¹. I fins categoria de valor absolut arribà a tenir certament el seu judici crític:

15. Núm. 672. Agost de 1759 (Sense indicació del dia).

16. Núm. 673. 9 d'agost de 1759.

17. Aquesta edició certerina no es troba recollida ni a A. PALAU I DULCET, *Manual del librero hispanoamericano* (Barcelona-Oxford, 1948-77) ni a J. TORIBIO MEDINA, *Biblioteca hispano-americana* (Amsterdam 1962). Tot i que es tracta de catàlegs bibliogràfics prou exhaustius, és tanmateix creïble que aquesta antologia s'arribà a publicar i que, doncs, ens trobem davant d'una mancança.

18. CASANOVAS, *Estudis...*, pàg. 35.

19. Aquesta edició amaga l'estat real de resclosiment —ja heretat del segle XVII— en què es trobaven els estudis hel·lènics al segle XVIII als Països Catalans i a tota l'àrea hispànica. Contra aquest, dins la Il·lustració, el P. Gallissà i d'altres operarien afavorits amb la millora progressiva de la impremta que comportà el mateix moviment cultural. Veg., en aquest sentit, L. GIL FERNÁNDEZ, *Panorama social del humanismo español (1500-1800)*, Alhambra, Madrid, 1981, 768 pp.

20. Núm. 687.

21. Núm. 693.

«Las *Instituciones canónicas* de Bartholi no creo te desagraden, pues tienen la aprobación del mal contentadizo P. Gallissà, que las leyó»²².

Finestres no només l'exalta a De Dou i de Bassols. Gregori Maians i Siscar, l'humanista eruditíssim set-centista homòleg de Finestres a la banda de València, en rep també una carta, escrita el darrer dia de maig de 1761, en què elogiosament, tot d'una, podem llegir-hi: «Hai en este colegio de la Compañía de Jesús el P. Luciano Gallissà, maestro en letras humanas, sugeto eruditísimo, versado en los mejores escritores antiguos, griegos y latinos, y no menos en los españoles buenos, crítico riguroso, pero justo, y apreciador de lo bueno, muy apasionado a las obras de vm., en especial a las castellanas, y entre éstas a su *Rhetórica*»²³.

Una dada curiosa que cap biografia del P. Gallissà no recull és la de la greu malaltia patida a començos de l'any 1763, que tant féu perillar la seva vida; perquè el cas és que va estar a punt de morir-se. La malaltia, de mena febroenca, és vista així per Finestres en carta del 2 de febrer a De Dou i de Bassols: «[...] Harto que hacer tiene el Dr. Pinós en curar al P. Gallissà, y no sé si lo podrá lograr. Su enfermedad es pésima, y, según yo digo, es *morbus gallicus*. No te alteres de esto, pues sólo quiero decir que se apegó el mal de dos franceses a los quales asistió en el hospital, de quienes se juzga se le comunicó la fiebre maligna»²⁴. Finalment, temps després, se'n sortí, però no pas sense abans haver-lo dat per mort inexorablement el seu metge; car, després d'una certa revifalla²⁵, escriuria Finestres el 15 de març: «El Dr. Pinós dice es milagro de San Francisco Xavier, obrado por medio suyo. A las 8 horas de la noche se despidió, diciendo que a las 10 ya avría muerto, y, aviéndole llamado dadas las 10 para que viesse la mudanza que avía hecho, quedó pasmado, y publicó que él se avía engañado, porque le encontró con mejoría extraordinaria»²⁶.

L'estiu d'aquest mateix any, el P. Gallissà, ja recuperat del tot, és destinat a Tarragona, al costat del P. Pou, a causa de la seva provació. Sabem també que aprofità el viatge per tal de visitar uns dies el monestir de Poblet, i, sobretot, la seva excel·lent biblioteca²⁷.

L'any 1764 deixa Cervera i es trasllada a la Seu d'Urgell per tal d'ensenyar-hi Filosofia²⁸. D'aquest temps data l'edició d'un llibre de 348 pàgines numerades²⁹, que Gallissà féu imprimir a tall de manual per a les seves classes de la nova matèria, en

22. Núm. 711. 2 de juliol de 1760.

23. Núm. 1493.

24. Núm. 834.

25. «Esta noche el P. Gallissà ha hecho tal novedad que parece miraculosa, porque, estando dos o tres días ha desauiciado de Pinós y de los de casa, esta noche ha dormido bien, ha evacuado y cobrado fuerzas, y está tan placentero» (Carta núm. 838. 7 de març).

26. Núm. 839.

27. «El P. Gallissà se fué el sábado a Poblet, en que vió la librería con mucho gusto, y el lunes a mediodía ya llegó a Tarragona» (Carta núm. 861. 11 d'agost).

28. «El P. Gallissà passó a la Seo de Urgel para leer filosofía a los hermanos, de los quales tendrá 10 grecolatinos discipulos del P. Pou» (Carta núm. 900. 9 d'agost).

29. *Universae Philae. Institutiones ad usum rationemque Scholarum Soc. Jesu accommodatae*; aquest es el títol. I en la darrer plana consta: *Docebat Urgellae R. P. Lucianus Gallissà Soc. Jesu* (CASANOVAS, *Estudis...*, pàg. 148, nota 2).

què queda més que provada la seva alta formació literàrio-filosòfica, així com la recomanació imperiosa que hi fa d'acudir tothora als filòsofs clàssics greco-llatins a través de textos originals; de cap d'altra manera no troba bé de llegir uns autors com Plató, Aristòtil i Ciceró³⁰.

El decret d'expulsió dels Jesuïtes. L'exili italià

I és aquí, a la Seu d'Urgell, on l'atraparà, els primers dies d'abril de 1767, l'exili funest decretat per Carles III contra l'orde jesuític dels territoris hispànics. D'aquesta manera, com tants d'altres companys d'orde llançats a les costes d'Itàlia, el P. Gallissà serà allunyat de Cervera i de tots els plaers culturals que la Universitat fins aleshores li havia procurat. I de l'estimadíssim mestre, de Josep Finestres, el gran amic de qui tot d'una era brutalment separat. Altrament, anys a venir, el prestigi de la Universitat pagaria, amb la decadència³¹, l'absència d'aquests homes de cultura que foren els jesuïtes, així com diverses ciutats italianes, tot acollint-los, en sortirien al seu torn beneficiades³².

No fou fàcil la vida en terres d'Itàlia, sobretot el que són els primers mesos, sinó més aviat dramàtica. Car el seu primer destí, l'illa de Còrsega, molt pobra, no podia oferir-los res d'allò a què estaven tan avesats: la vida cultural cerverina³³. En aquest sentit, des de Cervera, Finestres, sabedor de la dissort personal en què vivia, intercedeix pel P. Gallissà a través de Maians, en carta escrita el 15 de novembre d'aquell mateix any, per tal que pogués passar a Itàlia «no porque en Córcega no esté bien assistido de lo que toca a su manutención, sino porque está totalmente destituido de buenos libros, sin los quales no puede sin mucho sentimiento tolerar la vida, que siempre ha sido un continuo estudio de los mejores autores latinos, griegos y otras lenguas, en cuya aplicación es imponderable lo que ha aprendido y observado»³⁴.

No sabem fins a quin punt una carta com aquesta pogué personalment afavorir Gallissà, però podem considerar que, sinó abans ell tot sol, sí més no l'octubre de 1768 és segur que el P. Gallissà fou traslladat a la ciutat de Ferrara, que és quan i on d'Itàlia, almenys segons la crònica del P. Larraz, foren traslladats en un primer moment des de Còrsega tots els jesuïtes³⁵.

Els anys, més de trenta, que Gallissà passaria a Itàlia són indubtablement una circumstància de pes que explica el seu silenci biogràfic, i, quan no, la informació dispersa i inexacta que tenim d'aquesta etapa d'exili forçós. Certament, són poques

30. *Ibid.*, pàg. 149.

31. *Ibid.*, pp. 183-216. Casanovas posa molt d'èmfasi a remarcar el buit cultural insolucionat que s'originà després de «les conjures diplomàtiques, els crims monstrosos i revolucions inventades pels enciclopedistes per a destruir la Companyia» (pàg. 185).

32. Veg. BATLLORI, *Op. Cit.*, pp. 55-86.

33. Veg. CASANOVAS, *Finestres y la Universidad de Cervera*, Ed. Balmes, Barcelona, 1953, pp. 311-312. Aquest llibre és una edició castellana dels *Estudis...* (Veg. nota 3) ampliada amb algun petit afegitó.

34. Núm. 965.

35. CASANOVAS, *Finestres y la...*, pàg. 313.

les fonts de què disposem, i una que fóra molt testimoniadora, com és la correspondència que —sabem— anà adreçant als seus nebots Ponsic d'aquí a Vic des de Ferrara, no podem ara per ara comptar-hi per no saber on para, i cal, doncs, cenyir-nos solament a les dades que ens donen els seus biògrafs³⁶.

La primera notícia de la seva estada a Ferrara ens la dona indirectament Sempere Guarinos l'any 1785, a propòsit del P. Aymerich³⁷. Així, després de dir-nos que «para entender en España algun texto Griego o Hebreo de los Libros Sagrados, era menester enviar un correo á Italia», a l'encapçalament del qual, juntament amb d'altres composicions d'altres jesuïtes, s'hi posava «un epigrama en Griego y en Latin del P. Luciano Gallissà», Sempere Guarinos escriu que «este es ahora Bibliotecario de la Universidad de Ferrara, y he visto una carta escrita desde Italia por un sabio muy acreditado, en que se dice que es sugeto de los mas versados de Europa en erudición bibliográfica; que une a su vastíssima erudición un gusto muy fino, y perfecta inteligencia del Griego, y otras lenguas Orientales, además de las lenguas comunes; y que de quantos hombres doctos ha tratado, dificilmente antepondria alguno á este»³⁸. El P. Gallissà era, doncs, el 1785, bibliotecari de la Universitat de Ferrara. És més; estem certs, per una font molt eloqüent —una carta reproduïda en un article ja citat de Collell—, de la data exacta en què, ja feia temps, havia accedit al càrrec, és a dir, el 28 d'abril de 1779, així com que ell, de la Biblioteca, en fou el seu tercer bibliotecari³⁹.

No sabem exactament com va moure's Gallissà per Ferrara fins al 1779, però indubtablement devia haver-se guanyat un prestigi gran perquè pogués en aquesta data ser nomenat prefecte de la Biblioteca. Al davant d'aquesta, com acabem de veure, degué ser notòriament molt i molt més conegut, cosa que el portaria a relacionar-se amb la intel·lectualitat europea d'aleshores, com és el cas —compartida amb el P. Pla— de l'amistat contreta amb l'eminent hebraïsta Gian Bernardo de Rossi⁴⁰.

La tasca de bibliotecari que dugué a terme sembla que fou, pel seu temps, modèlica. S'enginyà un pla moderníssim de catalogació i ordenació per a la gran biblioteca ferraresa, i, reflex d'això, és autor, en aquest sentit, de *Piano sulla maniera di ordinare una publica libreria*, document fins ara inèdit, la publicació del qual, com anuncia, esperem que un dia el P. Batllori ens faci efectiva⁴¹. Responsa-

36. Tenim constància de la correspondència familiar del P. Gallissà mentre s'estigué a Itàlia per GALOBARDES, Op. Cit., pp. 22 i 27, on esmenta dues cartes seves, de 5-X-88 i 15-VI-87 respectivament. En aquest sentit, creiem que existeix una remota possibilitat d'haver sobreviscut aquesta als atzars dels anys, i, per tant, si ens ho proposem, de tenir un dia accés a una documentació directa i segurament eloqüent d'aquesta etapa fosca italiana.

37. J. SEMPERE GUARINOS, *Ensayo de una biblioteca española de los mejores escritores del reynado de Carlos III*, Madrid, imp. Real, 1785, I, pp. 173-174.

38. *Ibid.*, pàg. 174.

39. «Aggiungo io che il Gallissà fu il terzo bibliotecario della nostra libreria» (COLLELL, art. cit.). El canonge rebé de Ferrara la carta, escrita l'1-VI-1893, de l'aleshores bibliotecari C. Agulli.

40. Veg. BATLLORI, Op. Cit., pp. 355-389. L'autor hi reproduïx 15 cartes de la correspondència que el P. Gallissà va mantenir-hi, així com també 6 del P. Pla.

41. Op. Cit., pàg. 67, nota 31. Roman, que sapiguem, encara inèdit.

ble, també, de *Scelta degli studii, é dei libri*, enllestí, així mateix, l'obra d'història literària ferraresa, que el seu antecessor en la direcció de la Biblioteca Barotti havia deixat inacabada, amb *Supplemento, é continuatione della biblioteca degli scrittori Ferraresi che scripsse il Dottore Giandrea Barotti*⁴².

Data efectivament d'aquest temps la fama del P. Gallissà sobre la seva saviesa arreu d'Europa, així com la de no fer-ne, humilíssim, cap ostentació. A mitjans segle XIX, una *Historia* com la d'en Salarich i Verdaguer, de filiació, com dèiem, romàntica però molt lloable per l'època en què fou escrita, ens presenta un P. Gallissà «llamado por los Italianos San Agustín mudo, por su profundo saber, y su humildad á no dar á luz sus obras, y las pocas que publicó lo hizo con el velo del anónimo»⁴³. Altrament, Salarich recollí dues notícies que han contribuït molt a mitificar la seva figura: «Cuando el cadenal Matthey le presentó a su Santidad Pio VI le dijo: Presento a V.S. el hombre mas sabio de Europa. Napoleón queria hacerle bibliotecario de una gran biblioteca que queria construir en París; mas Gallissà la rehusó, y prefirió acabar sus dias en nuestra ciudad su patria»⁴⁴.

No sabem de quina font pogué l'historiador vigatà treure tal informació, que llavors manllevaran tots els testimonis posteriors, però certament, més que no pas discutir si s'escaigué realment així o no, o bé més que callar-ho, com hem pogut estar temptats de fer, més ens val, si de cas, fer-ne una lectura essencial: la que el P. Gallissà es guanyà un renom europeu a Itàlia.

El retorn a Vic. La Biblioteca Episcopal

I vindrà el dia en què el P. Gallissà, posant fi al seu exili en terres italianes, torna a Vic. Totes les fonts consultades indiquen l'any 1798 com la data del seu retorn, i, de fet, posat que fou cessat el març d'aquest any com a prefecte de la Biblioteca de Ferrara, cal creure-ho així⁴⁵. Ja el 1796 Ferrara havia estat ocupada pels francesos, i Gallissà aprofità la situació per sol·licitar el retorn⁴⁶.

La seva arribada, doncs, a Vic el 1798 enceta la darrera etapa de la seva vida, uns anys, però, aquests, que són coneguts vagament i que ens presenten un Gallissà lligat estretament a la Biblioteca Episcopal que l'aleshores bisbe Veyan i Mola molt zelosament estava preparant⁴⁷. I ens hi arriba vinculat doblement; perquè, segons

42. TORRES AMAT, Op. Cit., pàg. 270. Publicà també les *Reflexiones morales* del P. Lallemand sobre el Vell Testament (Madrid 1790) i una versió llatina amb notes dels *Principes du droit naturel* de J.-J. Burlamaqui (Venècia 1780). Altrament, deixà manuscrit *Osservazioni filosofiche sulla teodicea di Leibnitz*.

43. SALARICH I VERDAGUER, Op. Cit., pàg. 203. Veg., també, de l'*Epistolari*, carta núm. 760.

44. Ibid.

45. Veg. COLLELL, art. cit.

46. El P. Gallissà s'acollí a un decret publicat per Carles IV, en virtut del qual els jesuïtes exclaustrats pogueren —els qui encara vivien— demanar el retorn. Veg. BATLLORI, Op. Cit., pàg. 67.

47. Són poques avui les fonts amb què comptem sobre el bisbe Francesc de Veyan i Mola i la Biblioteca Episcopal, si no són notes escadusseres aquí i allà. A banda d'unes notícies que dona Salarich (Op. Cit.), ens hem de refiar de J. VILLANUEVA, *Viage literario á las Iglesias de*

les biografies, va llegar-hi uns fons molt importants de llibres portats d'Itàlia, i perquè en seria el primer bibliotecari d'ençà de la seva fundació el 1806.

La veritat, però, és que la primera notícia constitueix encara avui un autèntic enigma, fins a ser sovint relegada, com féu Casanovas⁴⁸, a la llegenda; i és que, dels llibres de Gallissà, no ens consta que n'hi hagi explícitament o no cap fons important a la Biblioteca Episcopal⁴⁹.

Una font prou reculada que ens parla directament de la fundació de la Biblioteca el 1806, com és la del P. Villanueva en el seu *Viage* —gran amic de Veyan i Mola que aquell mateix any es trobava a Vic—, no presenta pas ni deixa entendre tal hipotètica procedència italiana de llibres, ans fa constar que, a punt de ser inaugurada amb 7.000 volums, la Biblioteca es nodreix principalment dels llibres dels col·legis dels ex-jesuïtes de Vic, Manresa i St. Guim, així com dels que personalment aporta el bisbe Veyan⁵⁰ —i que avui coneixem amb el nom de «llegat Veyan i Mola»⁵¹.

Aquesta doble procedència important de llibres coincideix, certament —i, doncs, no diu tampoc res del P. Gallissà—, amb una font anterior a Villanueva; es tracta d'una carta interessantíssima que Veyan i Mola adreçà el 13 de novembre de 1804 al Capítol de la catedral —i que la recerca aquests últims dies a l'Arxiu Capitular ens ha procurat. En aquesta, llarga de 8 planes, el bisbe es mostra enutjat perquè el Capítol (poc després de consagrar-se la catedral reconstruïda amb la fesomia actual) li demana, per muntar-hi una sala per la cera, part de l'espai destinat a biblioteca, i vet-aquí que en resposta els diu el següent: «Manifesté yo en distintas ocasiones el pensamiento que me habia ocurrido de colocar encima de los claustros la Biblioteca publica, (...) aplicando a ella los libros de los Espolios de los Obispos (...) y los que se hallaban depositados en el mismo Palacio, aunque amontonados y maltratados del polvo y de los ratones, antes de que llegase yo a este destino, y que S.M. habia aplicado para Librería publica, de los quatro colegios de jesuïtas que habia en esta Diocesi (...). Con el mismo objeto fui comprando muchos libros, y preparando estantes, mesas, bancos y otras cosas»⁵².

España. Valencia, 1821, VII, pp. 125-126; i de M. GROS I PUJOL, «La Biblioteca Episcopal de Vic, 175 anys al servei de la nostra cultura (1806-1981)», AUSA, IX, Vic, 1981, pp. 433-436.

48. «Finalment, diuen que el P. Gallissà va portar d'Itàlia molts tresors; però això sembla més llegenda que realitat» (CASANOVAS, *Balmes: la seva vida, el seu temps, les seves obres*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1932, I, pàg. 73).

49. Bé que n'hi ha algun llibre —altrament ben explicable per ser-ne el bibliotecari—, tanmateix això no ens autoritza per parlar de «fons important».

50. «Colocó los libros ya dichos [=ex-jesuïtes], y los que él tenia de varias facultades y erudición antes de ser promovido á esta dignidad, y una gran porción de otros traídos y comprados a gran costa, que en todo compondrán el número de siete mil volúmenes, sin contar otros tres mil propios de este prelado destinados ya á aquel depósito» (VII, pp. 125-126).

51. Veg. nota 6.

52. ACV, Secretaria, *Cartas del Ilustrísimo Sr. Obispo Veyan de 1795 a 1811*. Carta núm. 24. 13-XI-1804. Aquesta carta, inèdita avui, és una font importantíssima amb què s'haurà de comptar si hom vol un dia fer la història de la Biblioteca Episcopal. Altrament, també en aquest plec de cartes n'hi trobem una altra d'anterior, 22-XI-1796, en què el bisbe manifesta al Capítol de la catedral —i ens pensem que és la primera vegada que ho fa— la seva decisió de fundar

És, doncs, aquesta carta, testimoni inequívoc que el mateix Veyan i Mola no només fou el fundador de la Biblioteca el 1806 sinó també, en una fase prèvia, l'únic dotador personal de llibres perquè pogués inaugurar-se en el seu dia —a banda de la seva biblioteca particular, que hi entraria a la seva mort el 1815⁵³. Direm, en primer lloc, a favor d'això i d'ell, que el fet no pot estranyar-nos si reparem que el bisbe vigatà fou un d'aquests eclesiàstics il·lustrats que va tenir Catalunya a les acaballes del segle XVIII, i que, per tant, fou un d'aquests homes tocats per l'afany de fer biblioteca⁵⁴. Segonament, que en un lligall de Mensa Episcopal es conserven dues cartes que confirmen que el bisbe féu compres reals de llibres; aquestes foren escrites des de Madrid pel seu procurador Antonio Mena i en elles aquest adjunta, atenent unes comandes de Veyan, les factures dels llibres comprats⁵⁵. I tercerament; podem fàcilment suposar que, així com amb el cas de Madrid, també Veyan i Mola pogué tenir vies d'accés i contactes amb llibreters de fora, d'Europa, que li haurien procurat els fons bibliogràfics que volia per a la Biblioteca Episcopal.

I, tanmateix, les fonts biogràfiques del P. Gallissà presenten aquest com el gran llegatari de llibres de procedència europea, i alguna d'elles com el contacte que Veyan tenia justament a Europa. D'una banda, Torres Amat, el 1836, en l'article que li dedica en el seu famós diccionari, ens diu que el P. Gallissà és col·laborador del bisbe en la creació de la Biblioteca i lamenta la pèrdua de molts llibres en el viatge de retorn a Vic⁵⁶. Més fantàstica ens sembla la relació que trobem, el 1854, en la *Historia* de Salarich i Verdaguer, quan —anem a saber d'on ho treu— ens mostra un Gallissà hereu de la gran biblioteca del duc de Ferrara, la major part de la qual es perdé amb l'enfonsament del vaixell jueu que la transportava⁵⁷. Més; anys després, el 1893, J. Galobardes, en el seu ja esmentat *Discurso biográfico* precisa que el P. Gallissà va vendre's —petició que li féu— els llibres a Veyan i Mola i dóna fins i tot la xifra de diners que va cobrar-ne⁵⁸. La versió, doncs, de Galobardes és que Gallissà no hauria llegat, sinó venut, la seva biblioteca.

una biblioteca pública a Vic. Conservada també una còpia d'aquesta a l'Arxiu de la Mensa Episcopal (Lligall núm. 2044), Veyan hi escrigué, arran de les obres de reconstrucció de la futura catedral neoclàssica, que «uno de los destinos para que puede servir el claustro en la parte superior sobre las bóvedas altas, es el de colocar la Librería publica que el Rey tiene dispuesto se establezca en todos los Palacios Episcopales».

53. Veg. nota 50.

54. Veg. J. BONET I BALTA, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença* (Biblioteca «Abat Oliba» 34), Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1984, pp. 8-29.

55. AEV, Llig. núm. 514. 10-IX-1806 i 3-I-1807 són les dates en què foren escrites respectivament aquestes cartes acompanyades de factura.

56. «Uno de los más señalados servicios, que hizo á su patria, fué el obsequio prestado al Ilmo. Sr. D. Francisco de Veyan i Mola en su empeño de llevar á cabo el proyecto de una selecta biblioteca pública, que realizó en su palacio episcopal, si bien tenemos que lamentar la pérdida de muchos que se sufrió en el transporte» (Op. Cit., pàg. 270).

57. «A la muerte del duque de Ferrara, dejó dispuesto en su testamento, este protector de las letras, que su preciosa biblioteca fuera dada en premio al que en público certámen se hiciera acreedor á ello, premio que alcanzó el sabio jesuita Vicense P. Gallissà, quien la cedió al Obispado de Vic bajo ciertas condiciones. Muy sensible es que no toda ella pudiese llegar á su destino, por haberse perdido un buque fletado por un judío, que traía lo más interesante» (pàg. 194).

58. «Pidió luego por la librería de Gallissà [...]. Justipreciados una por una sus obras, bien que á precios bajos y ventajosos al comprador, resultó su valor total en 4.875 libras catalanas.

La bibliografia posterior manlleua, amb lleugeres matisacions, aquestes notícies. Així —tret de Casanovas, que hi veu més llegenda que realitat—, el P. Batllori considera que el jesuïta vigatà serví granment la seva ciutat cedint a la Biblioteca Episcopal «su selectíssima biblioteca»⁵⁹. Per altra part, tant Junyent⁶⁰ com Gros⁶¹ entenen una col·laboració estreta entre bisbe i futur bibliotecari pel que fa a adquisició de llibres de tipografia europea, és a dir, el P. Gallissà com a contacte amb llibreters estrangers.

Arribats en aquest punt, tot és, sembla, molt incert. Vet-aquí, però, que un lligall conservat a Mensa ens ofereix avui —amb pretensions de desllorigador— una font escrita i, doncs, ineludible sobre l'afer, que el toca de ple. Es tracta d'una nota manuscrita, registrada en un llibre de comptes de secretaria del bisbe, que fa: «El cedazero compró al Call Moltó unas casas que fueron de Joaquim Pou de Barcelona, pidió la gracia, y no ha pagado el mismo, però á cuenta de el traje de Barcelona el coche nuevo y 5 caxones libros de Don Luciano Gallisa para su Ilustrísima: tal vez pretenderá que estos ocupaban una carretada, pero lo cierto es que trahia al mismo tiempo una calaxera para casa el canonge Manegat, que pesaba bastante, por ser de piedra»⁶².

Aquesta nota, sense indicació de data però que suposem del mateix any de la tornada a Vic —de 1798—⁶³, ens revela clarament que avui els llibres del P. Gallissà són —han de ser— a la Biblioteca Episcopal. I és que el text no és ambigu: diu «de Don Luciano Gallisa» i «para su Ilustrísima». Que com, però, s'explica això, posat que res ho indica explícitament avui a la Biblioteca? Doncs bé; una explicació plausible i, de fet, l'única possible és que els llibres personals del P. Gallissà hi degueren entrar amb l'ex-libris del bisbe, és a dir, com a «llegat Veyan i Mola», després —donant la raó a Galobardes— d'haver-los-hi comprat prèviament. Els llibres, doncs, del P. Gallissà haurien estat una compra més de les que féu Veyan i

Pasó, no obstante, por la suma de 3.000 libras, ofrecida por el Ilmo. Veyán, cediendo generosamente lo demás á favor de su patria y Diócesis» (Pàg. 26).

59. Op. Cit., pàg. 67.

60. E. JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Ed. Curial, Barcelona, 1976, pàg. 262: «[...] considerablement augmentada [=la Biblioteca] pel bisbe Veyan i Mola i pel vigatà Pare Lluçà Gallissà, jesuïta ex-claustrat, que, des de Ferrara, on era bibliotecari del duc, i per encàrrec del bisbe de Vic, adquirí els fons més importants d'una institució encara amb vitalitat actual».

61. Art. Cit., pàg. 434: «La biblioteca fou oberta als estudiosos uns mesos després, encara dins l'any 1806, amb, com diu Villanueva, uns 7.000 volums procedents dels convents suprimits dels jesuïtes i de compres fetes pel seu primer bibliotecari, el P. Gallissà, arreu d'Europa».

62. AEV, Secretaria, llig. núm. 2048, Llibre de comptes i notes, pàg. 71.

63. Si creiéssim que la nota pogués haver estat presa com d'altres d'anteriors, que ho són de 1797, podríem també afegir-nos que aquesta ho és; però res no ens ho prova i hem de pensar amb l'any 1798. Altrament, dessota d'aquesta, en podem llegir una altra: «En 30 de junio de 801 traje dos caxones libros, de los que el uno dècian pesaba como unos siete quintales, y el otro era mas pequeño de mucho». Aquests llibres, eren també del P. Gallissà? El fet d'haver passat 3 anys d'ençà de la seva arribada a Vic no ha d'impedir-nos creure-ho, si pensem que portar molts llibres d'Itàlia no devia ser cap tasca fàcil en un temps en què encara la Inquisició espanyola exercia un control damunt del llibre de tipografia europea. Veg., en aquest sentit, BATLLORI, Op. Cit., pàg. 67.

Mola —«y fui comprando muchos libros», vèiem suara. Certament, no es tampoc costós imaginar-nos un Gallissà pobre l'any de la tornada, ni que, davant de l'oferta del bisbe, li fos fàcil d'avenir-s'hi per motius de subsistència⁶⁴. Altrament, de rica tipografia europea com prometien ser⁶⁵, no degué Veyan i Mola badar gaire a vetllar pels seus llibres després de saber que tornava a Vic. Trobem, al capdavant, més acceptablement raonable una explicació d'aquest tipus que no pas la visió d'una col·laboració començada de temps mentre el P. Gallissà es trobava a la ciutat italiana de Ferrara.

Tampoc, altrament, no deuria trigar molt Veyan i Mola a insinuar-li, un cop comprats els llibres, la direcció de la Biblioteca que tan gelosament preparava, «sinó grande y excelente como otras muchas, a lo menos decente, y talqual proporcionado para la instrucción general y mas necesaria de este Pueblo»⁶⁶. D'aquí, doncs, amb Junyent i Gros, que ara sí que aquí hem de saber veure-hi una prou creïble col·laboració entre els dos homes⁶⁷. Ara bé; per altra banda, cal fer notar —hem girat i regirat sense èxit— que no comptem amb cap testimoni escrit que certifiqui tal càrrec per a l'eminent bibliotecari ferrarès. Per contra, sí que tenim el silenci o bé la inconcretesa de les fonts que n'haurien pogut parlar amb noms i cognoms, com és ara Villanueva i la carta de 1804 de Veyan i Mola al capítol de la catedral⁶⁸. Sigui com sigui, però, no és difícil endevinar en la preparació prèvia de la Biblioteca —abocant-hi tota la seva experiència bibliogràfica ceriverino-ferraresa— un Gallissà ordenant i classificant llibres, ni tampoc, just dies abans de la inauguració el 1806, enllestit —o fent enllestir— els índexs que Villanueva esmenta⁶⁹.

64. Demem aquesta suggerència a Miquel S. Gros, conservador actual de la BEV.

65. A Itàlia, el P. Gallissà hagué de bell nou de fer-se una biblioteca, posat que, com ens prova la carta núm. 965 de l'*Epistolari*, de Cervera no en tenia cap: «De unos y otros [=llibres] tenía gran copia, que hubo de abandonar quando, con los de su religión, fué estrañado». Per tant, els llibres arribats a Vic eren els que havia adquirit exclusivament durant l'exili.

66. ACV, Secretaria, *Cartas...*, carta núm. 24, 13-XI-1804. Veg. nota 52.

67. Hi ha qui també, com el P. Casanovas en el seu fabulós estudi balmesià (veg. nota 48), atorga caràcter providencial al fet que el P. Gallissà tornés a Vic; i és que —observa— tot ordenant els seus llibres preparà la biblioteca que havia d'il·lustrar temps a venir Jaume Balmes.

68. Llegim a VILLANUEVA, *Op. Cit.*, VII, pàg. 126: «La biblioteca, que ya tiene nombrado y dotado el bibliotecario, solo aguarda la conclusión de los índices para exponerse al público». Altrament, en la carta ja citada de l'Arxíu Capitular, escrivia Veyan: «En el otro ángulo inmediato al Palacio e Iglesia y que quedaria sin luz, creia tambien conveniente, y aun necesario, que quedase otra pieza tambien separada, para tener en ella el Bibliotecario ó Bibliotecarios algunos muebles necesarios para la limpieza de la Biblioteca ó para otras cosas». Cap d'aquests testimonis, com veiem, no ens especifica qui era o anava a ser el bibliotecari. En aquest sentit, lamentem la desaparició pel foc de molts lligalls de Mensa Episcopal que conservaven documentació relativa a la fundació de la Biblioteca, i que, doncs, podien tal volta haver-nos precisat més aquest assumpte.

69. No sabem del cert si els índexs que avui suposem primitius de la Biblioteca i que esmenta Villanueva foren realment escrits pel propi P. Gallissà, o si bé, més aviat, en dirigí la redacció. Trobant-se com es troben tots avui conservats —amb el temps, d'altres seguiren als primers—, el dia que poguem posseir algun document manuscrit del P. Gallissà podrem finalment aclarir-ho.

Abans, en tot cas, el P. Gallissà havia estat ocupat en la redacció de la seva famosa obra biobibliogràfica *Vida i escrits de Josep Finestres i de Monsalvo*⁷⁰. Publicada a Cervera el 1802, aquesta obra, a més de ser —com pot deduir-se— una tribuna pública de l'admiració tothora dispensada envers el seu mestre cerverí, constitueix al seu torn una autèntica història científico-literària del que fou la Universitat de Cervera al segle XVIII, de la qual, fill com és d'aquesta, el P. Gallissà s'hi deu enterament. En principi, l'obra havia estat encomanada molts anys enrera al Dr. Josep Antoni Rialp, però, en morir-se aquest el 1798, quedà aturada. Amb la intenció que la reprengué i enllestís, fou feta la proposta al P. Gallissà d'ocupar-se'n, que acceptà, i és així com ja l'agost de 1799 li fou passada tota la documentació a Vic perquè hi treballés⁷¹. En opinió de Casanovas, amb la publicació d'aquesta obra i amb la també *Vida* d'en Rialp a cura del P. Benet Moxó, les premses tipogràfiques de Cervera donaven per closa el 1802 l'escola crítica pròpia-ment finestreniana⁷².

Vell i malalt⁷³, el 10 de novembre de 1810, el P. Gallissà moria a Vic. La seva aportació, però, a la cultura catalana i —especialment— vigatana no fou pas feta debades; perquè moria un gran humanista i bibliotecari però quedava la Biblioteca Episcopal, és a dir, uns fons de llibres de procedència sobretot europea, que, ben aviat, no havien pas de desplaure uns homes com Balmes i Verdaguier —per dir uns noms que sorollen—, ni, temps a venir, a nosaltres mateixos.

Epíleg. El P. Gallissà i els autors clàssics greco-llatins

Sembla que —a banda de la llengua hebrea— el P. Gallissà es distingí de molt pel coneixement ampli i profund dels autors clàssics greco-llatins, la llengua dels quals dominà amb gran mestratge, sobretot el grec, que sabia com pocs a la seva època. Tant és així que, un cop morts ell i els de la seva generació, en endavant l'estudi del grec anà perdent categoria als Països Catalans i a tota l'àrea hispànica⁷⁴; en aquest sentit, unes paraules com aquestes —enmig del discurs inaugural del curs a Cervera el 1826 de la mà del manlleuenc Dr. Joan Corminas— pogué en el seu dia sentir l'aleshores jovenet Jaume Balmes «[...] confessa l'autor en una nota que aquí se li escapà una hipèrbole oratòria, i que després dels P.P. Gallissà i Pou el grec havia perdut dignitat»⁷⁵.

70. Escrita en llatí, el títol complet de l'obra és: *De vita et scriptis Josephi Finestres et à Monsalvo jurisconsulti barcinonensis, in cervariensi academia iuris civilis primariū antecessoris emeriti, commentariorum libri IV.*

71. CASANOVAS, *Estudis...*, pàg. XIV.

72. *Ibid.*, pàg. 203.

73. «El Dr. Luciano Gallissà casi no salía de la cama, fué abandonado de sus sobrinos, y dejado únicamente al cuidado de un Artesano conocido de la casa» (De la carta que l'any abans Veyan i Mola envià al seu amic P. Villanueva reproduïda a E. JUNYENT, «El Obispo Veyan y la ocupación francesa de Vich en 1809», AUSA, VI, pàg. 277). L'estat lamentable del P. Gallissà durant l'ocupació francesa de Vic el 1809 prefigura presumiblement els darrers moments de la seva mort el 1810, més vell i, segurament encara, més malalt.

74. Veg. GIL FERNÁNDEZ, *Op. Cit.*, pp. 187-227.

75. CASANOVAS, *Balmes...*, I, pàg. 157

Certament, si l'absència del P. Gallissà a Cervera —amb la d'altres— havia suposat un retrocés i minvament creixents pel grec, és clar que això prova contràriament fins a quin punt la seva aparició intel·lectual a la universitat felipista contribuï sens dubte a envigorir-lo. Bé que de bona hora l'estudi del grec arrenca més o menys pobrament de les aules del col·legi dels jesuïtes d'aquí a Vic —fem, sí, les reserves pertinents en relació al llatí, que era de bon tros molt més estudiada i exercitada—, hem de creure tanmateix que és més tard que l'aprèn bé i el perfecciona per compte segurament propi, i que ja és, doncs, amb un gran domini del grec que s'arriba al costat de Josep Finestres, en qui, entre d'altres, trobarà un bon interlocutor; que Finestres hagués fet entrar a la tipografia cerverina caràcters grecs, no avala sinó l'interès de la casa pel camp hel·lènic, i, per tant, no ens estranya, com veïem, trobar l'any 1759 Gallissà ocupat en l'edició d'uns textos grecs ni tampoc, el 1763, anant a l'encalç d'una edició amb notes de Pomponi Mela⁷⁶.

El mateix P. Gallissà ens ha deixat, en una nota de la *Vita* (Veg. Casanovas, Op. Cit., pàg. 374), un testimoni breu però eloqüent de sobre quin era el seu judici personal en l'estudi dels clàssics. D'aquesta manera, recomana que «els autors han de donar-se tots sencers, no a trossos i retalls. Segonament, cal fer la tria de tal manera que es donin almenys nocions generals de la geografia, cronologia i història dels pobles antics, tant dels bíblics com de Grècia i Roma». D'acord amb aquestes pretensions de formació geogràfico-històrica del deixeble, avala Pomponi Mela, Sulpici Sever, Corneli Nepos, Velei Patèrcul i Sal·lusti. Altrament, «com ciència dels costums, de la naturalesa, i encara de coses més altes i sagrades, triaria alguns llibres, no molts, de Tul·li i de Sèneca; les qüestions naturals d'aquest autor, i de Tul·li aquell lloc elegantíssim del llibre segon *De natura deorum*». I acaba, Gallissà, la nota, tot destacant els textos tècnics de Cels i Columel·la.

Aquesta selecció d'autors llatins per a l'escola —on trobem a faltar-hi, per mor d'una formació erudita, els de llengua més genuïnament clàssica, és a dir, sobretot els poetes—, ens descobreix un gust pel món clàssic que no s'ajusta potser a la nostra sensibilitat actual, però que indubtablement se'ns presenta molt formatiu i cultural⁷⁷. Altrament, el que són els autors grecs, sabem que, filosòficament, aconsella —com veïem pàgines abans— una lectura profunda sempre feta a partir dels textos originals, que és com cal accedir, per exemple, a Plató i Aristòtil.

En una i altra llengua escrigué el P. Gallissà. Sembla que l'hem de considerar responsable de força textos poètics tant en grec com en llatí —epigrames, composicions diverses,... etc.— publicats en el seu dia anònimament, cosa que ens impossibilitaria, si ens ho proposàvem, d'aplegar tota la seva, diguem-ne, obra poètica. I és que, ben mirat, sabem a penes que poèticament —la *Vita* pertany, és clar, a un altre àmbit— és autor de l'epitafi llatí que composà per al canonge gironí Francesc Xavier

76. «Sin embargo, no desconfo de que se encontrará algo más, porque el P. Gallissà assegura que quando estava en Lèrida leyó de espacio unas notas sobre Pomponio Mela, que le parece estaban en otro volumen» (*Epistolari*, carta núm. 856, 15-VII-1763, de J. Finestres a G. Mayans).

77. La concepció entorn a l'estudi dels autors clàssics del P. Gallissà, ricament emparada en una fina erudició alexandrina, ens sembla —admetem-ho— més instructivament científica que literària.

Dorca⁷⁸. Per altra banda, esmentem que el P. Gallissà fins al darrer moment s'acompanyà d'aquestes llengües que tant estimava i feia estimar a qui li'n demanava coneixements, com són els casos que tenim per ben segurs d'Ignasi de Sallés i del canonge Agustí Torres, els quals vora seu aprengueren grec quan ja corria el segle dinovè⁷⁹.

Fem, a l'últim, una petita reflexió. Els temps que giren, malauradament poc propicis i poc agradats de les llengües clàssiques greco-llatines sobretot, no poden o no saben apreciar prou el tremp humanístic d'un home de la talla del P. Gallissà. Sigui com sigui —i ara ens convé més que mai davant de lleis enemigues ja decidides del tot a sumir els autors clàssics en l'oblit—, cal que sapiguem veure en el P. Gallissà un dels nostres més acèrrims defensors de la tradició clàssica, la qual, si volem, cada dia ens llega des del segle XVIII estant; altrament, pensem que, si tot d'una claudicàvem, un espai immens de sensibilitat i emoció humanes ens seria més que arrabassat.

Antoni PLADEVALL I ARUMÍ
Mas *La Caseta del Puig*, s/n.
TARADELL

78. TORRES AMAT, *Op. Cit.*, pàg. 270.

79. CASANOVAS, *Balmes...*, I pàg. 14.